Äidinkielen opettajain liitto ry
Mariankatu 7 C 1
00170 Helsinki
Sari Hyytiäinen (puheenjohtaja)
sari.hyytiainen@edukouvola.fi
p. 040 565 0919

LAUSUNTO
11.10.2017

Eduskunnan sivistys- ja tiedejaostolle

Asia: HE 106/2017 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2018
Teema: Toimenpiteet luku- ja kirjoitustaidon parantamiseksi

Äidinkielen opettajain liitto ry (ÄOL) on seurannut erittäin huolestuneena suomalaisten lasten ja nuorten luku- ja kirjoitustaidon tilan heikkenemistä sekä lukemisharrastuksen voimakasta vähenemistä.

Hyvä ja monipuolinen luku- ja kirjoitustaito on kaiken oppimisen ja yhteiskunnassa toimeen tulemisen perusta. Yhteiskuntamme toimii varsin tekstilähtöisesti, joten jos luku- ja kirjoitustaidot ovat heikot, syrjäytymisen vaara on ilmeinen. Mahdollisuudet opiskella supistuvat, elämänhallinta heikkenee, yksilön hyvinvointi kärsii, ja vuorovaikutustaidot kapenevat. Toisaalta luku- ja kirjoitustaitojen hankkiminen on muuttunut yhä haastavammaksi median sisältämien monimuotoisten tekstien lisääntyessä.
Aktiivinen lukemisharrastus lisää myös yleissivistystä ja kehittää ajattelun taitoja ja keskittymiskykyä.

Useat tutkimukset ovat osoittaneet, että huoli luku- ja kirjoitustaitojen heikkenemisestä on todellinen. Pisa-tutkimuksesta käy ilmi, että suomalaisten 15-vuotiaiden nuorten lukutaito on heikentynyt hieman jokaisessa mittauksessa. Tyttöjen ja poikien tulosten erot kasvavat, samoin valtakunnalliset erot: pääkaupunkiseutu on noin vuoden edellä muuta Suomea. Erityisen huolestunut voi olla Itä- ja Pohjois-Suomen poikien lukutaidosta. Perheen sosioekonomisella taustalla on vaikutusta tuloksiin, joten lukutaito on jo sosiaalisesti erottava tekijä.

Myös PIRLS-tutkimuksen (Progress in International Reading Literacy Study, vuodelta 2011) mukaan suomalaistyttöjen ja -poikien välinen ero neljäsluokkalaisten lukutaidossa on 21 pistettä tyttöjen hyväksi. Ero on vertailumaiden suurimpia. Tutkimus kertoo myös, että suomalaisten neljäsluokkalaisten lukemismotivaatio ja sitoutuminen lukemiseen ovat vertailumaiden heikoimpia.

Suomalaisen koululaitoksen keskeinen arvo on tasa-arvo. Kaikille taataan yhtäläiset oikeudet ja mahdollisuudet kehittää itseään ja edetä koulutus- ja työmaailmassa taustastaan riippumatta. **Oppimistulosten eriytyminen kertoo kuitenkin siitä, että tasa-arvoisuus ei ole enää itsestään selvää.**

Luku- ja kirjoitustaitojen perusta luodaan jo varhaislapsuudessa; lapselle lukeminen on ensiarvoisen tärkeää. Ääneen lukeminen on kuitenkin vähentynyt huomattavasti. Tässä vaiheessa on myös vielä hyvät mahdollisuudet tasoittaa oppimisen eroja ennen kouluikää ja tarttua mahdollisiin oppimisvaikeuksiin. Siksi onkin tärkeää, että yhä useammat pääsevät varhaiskasvatuksen piiriin jo ennen esiopetusta.

Peruskoulussa ja toisella asteella luku- ja kirjoitustaitoja voidaan kehittää vain, jos koulussa on riittävästi monipuolista, eri ikätasoille sopivaa luettavaa - kirjoja ja lehtiä. Koulukirjastotoiminta on tärkeää; kirjojen ja lehtien tulee olla lähettyvillä ja helposti käytettävissä. Tällä hetkellä koulujen kirjastotoiminta on erittäin kirjavaa ja täysin riippuvaista koulun henkilökunnan aktiivisuudesta sekä siitä, mihin kunnan koulutoimi ja koulut itse omat määrärahansa ohjaavat. Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen, Karvin, tuoreen tutkimuksen mukaan kunnissa käytetään koulutukseen rahaa varsin erilaisia määriä; joissakin kunnissa kunnan omaa rahoitusta on mahdollista ohjata koulutukseen valtionosuuden lisäksi huomattavasti enemmän kuin toisissa kunnissa. Joissakin kouluissa oppilaat pääsevät käyttämään kirjastoa monipuolisesti, kun toisissa kouluissa ei hankita kirjoja juuri lainkaan. Tämä asettaa lapset ja nuoret eriarvoiseen asemaan jo lähtökohtaisesti.

Koulujen ja yleisen kirjaston yhteistyö mainitaan uudessa kirjastolaissa. Yhteistyö voikin olla hyvin hedelmällistä. Koulut hyötyvät paljon kirjastoväen asiantuntemuksesta esimerkiksi aineiston hankinnassa, tiedonhaun opastuksessa, kirjavinkkauksessa koulukirjaston perustamisessa ja hoidossa. Tähänkin toimintaan tarvitaan resurssointia ja suunnitelmallisuutta.

Luku- ja kirjoitustaitojen kehittäminen on koko koulun haaste, ei pelkästään äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksen. Myös uudet opetussuunnitelmat korostavat tätä asiaa. Näitä taitoja on kehitettävä monipuolisesti kaikilla oppitunneilla. On opeteltava lukemaan niin kauno- ja tietokirjallisuutta kuin monenlaisia mediatekstejäkin, sekä perinteisiä että monimuotoisia tekstejä, jotka voivat sisältää myös ääntä ja liikkuvaa kuvaa. Kaikkien oppiaineiden opettajat ovat myös tiedonalansa kielen opettajia ja tarvitsevatkin täydennyskoulutusta sekä erilaisten tekstien lukemisen ja tulkitsemisen ohjaamisessa (monilukutaidot) että kielitietoisuuden pedagogiikan omaksumisessa.

Esityksiä

Äidinkielen opettajain liitto esittää, että luku- ja kirjoitustaitojen kehittäminen otetaan maassamme kärkihankkeeksi. Se sopisi osaksi ja täydentäisi opetus- ja kulttuuriministeriön Uusi peruskoulu -ohjelmaa, jossa uudistetaan peruskoulua, oppimisympäristöjä ja digitalisaatiota. *Liikkuvan koulun* rinnalle tulisi *Lukeva koulu.* Tämä tarkoittaisi kunnille annettavaa lisärahoitusta, joka kohdennettaisiin koulujen kirjastojen luomiseen ja kehittämiseen, kirjojen ja lehtien hankintaan, koulun ja yleisen kirjaston väliseen yhteistyöhön sekä monilukutaidon ja kielitietoisuuden pedagogiikan täydennyskoulutukseen kaikille opettajille. Kuntien kirjastoihin pitäisi saada koulukirjastolinkkinä toimiva kirjastonhoitaja tai informaatikko, joka tukisi ja auttaisi kouluja niin luettavan ja hankittavan kirjallisuuden valinnassa kuin tiedonhaussakin.

Luku- ja kirjoitustaitojen opiskeluun ja opettamiseen kohdistuvan rahoituksen tulee olla jatkuvaa; yksittäinen hanke ei riitä pitkäjänteiseen työhön. Toiminnan koordinointiin tarvitaan myös opetuksen ja kulttuuri- sekä kirjastoalan asiantuntijoista koostuva työryhmä, joka pohtii, miten luku- ja kirjoitustaitojen parantamiseen otetaan mukaan koko koululaitos, kaikki oppiaineet. Tämän ryhmän tehtäväksi tulisi laatia kansallinen koulukirjastostrategia, joka ohjaisi kuntien koulukirjastotoimintaa. Olisi myös tärkeää, että toimintaa johtaisi valtakunnallinen, täysipäiväinen koulukirjastostrategi.

Koulujen ja kirjaston yhteistyö mainitaan uudessa kirjastolaissa. Jotta *Lukeva koulu* todella juurtuu kouluun, on tärkeää, että koulukirjastot sekä koulun ja kirjaston yhteistyö mainitaan myös niin peruskoulu- kuin lukiolaissakin.

Perusopetuksen ja toisen asteen opetuksen ryhmäkokoja on tarpeen pienentää. Opettajalla tulee olla riittävästi aikaa yksilölliseen ohjaamiseen, myös toisella asteella. Tällä hetkellä lukion äidinkielen ja kirjallisuuden kursseilla voi olla yli 40 opiskelijaa, joten tehokkaasta ohjaamisesta ei voi puhua. Myös ammatillisessa koulutuksessa pitäisi taata, että äidinkielen opetus toteutetaan ensisijaisesti lähiopetuksena ja siihen varataan riittävästi kelpoisen äidinkielen opettajan resurssia. Opetustuntimääriä tulisi säännellä ja seurata, jotta riittävä luku- ja kirjoitustaidon oppiminen myös ammatillisessa koulutuksessa varmistuu. Tämä on tärkeää, koska työelämässä on nykyisin paljon luku- ja kirjoitustaitoon perustuvia työtehtäviä ja myös ammatilliselta puolelta valmistuvien jatko-opintokykyisyys on taattava.

Olisikin syytä tutkia laajasti toisen asteen opiskelijoiden luku- ja kirjoitustaitojen oppimistuloksia. Tutkimus on erityisen tarpeellinen ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden oppimistulosten selvittämiseksi, sillä niitä ei tällä hetkellä juurikaan tutkita. Esimerkiksi Karvi on selvittänyt lähinnä ammatillisten tutkinnon osien oppimistuloksia. Erityisesti poikien luku- ja kirjoitustaito on herättänyt laajaa kansallista huomiota; voimakkaasti sukupuolisegretoituneeseen ammatilliseen koulutukseen kohdistuvan tutkimuksen avulla olisi mahdollista selvittää, miten luku- ja kirjoitustaito liittyy mm. nuoren sosioekonomiseen asemaan, perhetaustaan ja alanvalintaan. Tutkimustietoa myös ammatillisen koulutuksen opiskelijoista tarvitaan, jotta voidaan suunnitella ja toteuttaa tehokkaita korjaustoimia tutkitun tiedon pohjalta.

Luku- ja kirjoitustaitojen parantamiseen eli esitettyyn *Lukeva koulu* -hankkeeseen tulisi varata rahoitusta vähintään saman verran kuin *Liikkuva koulu* -hankkeeseen. Opettajien täydennyskoulutukseen tarvittavan rahoituksen pitäisi myös olla verrattavissa *Liikkuvaan kouluun* liittyvään rahoitukseen. Rahoitusta tarvitaan seuraaviin:

- koulukirjastojen perustamiseen, kehittämiseen ja aineistojen hankintaan
- koulujen ja yleisen kirjaston yhteistyöhön (kuntiin koulukirjastokoordinaattori)
- valtakunnallisen koulukirjastotyöryhmän ja -strategin palkkioihin
- opettajien täydennyskoulutukseen
- perusopetuksen ja toisen asteen opetusryhmien pienentämiseen
- laajaan toisen asteen luku- ja kirjoitustaidon oppimistulosten tutkimukseen.

Äidinkielen opettajain liitto ry